

Patrik Helm
TEKSTIANALÜÜS
JAAN KAPLINSKI „LAHKUJATE“ NÄITEL &
BARTHES LIBEDAL JÄÄL
Essee õppeaines Semiootika koolkonnad

Tartu 2012

Essee eesmärk on analüüsida teksti Ronald Barthesi meetodi abil. Töö esimeses pooles toon näiteid Jaan Kaplinski raamatust „Lahkujad“ ja leian neile vastavuse Barthesi viiest kooditüübist sobivaimaga. Koodide üle mõtiskledes tekkis mul idee nende kasutamist rakendada ka tekstile laiemas tähenduses. Selliseks tekstiks valisin iluuisutamise kui kultuurinähtuse – sellest lähemalt töö teises osas.

1. Esimese lehekülje sõnavalikust – seemilisest koodist – jääb silma "Lõpp nagunii, lõpp on ligi", see on paradoksaalne, et alguses võib kohata lõppu. Alustan esmamulje loomist valitud sõnadega ja ei pööra tähelepanu lausete semantikale ega otsi süžee referentspunkti. Jõuan oma muljetega kulminatsioonini, kui loen raamatust esimese rea "Täna sai mulle selgeks, et sedasi ei saa enam väga kaua kesta." Tajun, et muutus millele lause osutab on hädavajalik, selles sisaldub uus algus, idee, käitumisviis ja loomulikult tekib ka hermeneutiline uudishimu. Esimesest lõigust valin välja märksõnad nagu valvekaamerad, vargad, politseinikud. Selline kontekstist sõnade välja võtmine moonutab teksti tervikut, kuid võimaldab teha seemilist analüüsi. Barthesi seemid on teksti mõistmise algühikud ja võimaldavad jõuda mõistmise algpõhjusteni. Teises lõigus kordub sarnane seemiline kood, mis viitab eesootavale põnevale süžeele ja tegelaskujude sattumisele keerulistes olukordadesse. Näiteks.

Paistab, et aega ei ole palju. Ma teadsin, et on suur risk, et keegi tuleb siia uurima, kuhu peremees on jäänd... Kõik peab kaduma enne, kui inimesed selle jälile saavad... See oleks kohutav.

Samas lõigus on ka näide kultuuri koodist, sest vihjatakse tänapäeva tehnoloogia kasutamisele
Ma vastan meilidele... arved maksan ülekannetega.

Hermeneutiline kood peidab end tekstis ja avaldub vihjetena, mille otsimine sõltub suurel määral lugejast ja tema meeleolust. Olen lugenud vaevalt kümme rida, kui tunnen, et mind hakkab huvitama milliseid vastuseid pakub see raamat nendele salapärasele küsimustele, mis juba tekkinud on: kes on see jutustaja, miks ta on villas ja varjab peremehe kadumist? (kõhutunne ütleb, et tegemist on mehega). Kas tegu on kriminaalse olukorraga, millele viitab kadumine? Majal on häiresüsteem aktiivne – kas majas olev mees on varas, mörvar või hea inimene? Nendele hermeneutilistele vihjetele saan vastuse kui jutustaja jõuab oma looga selleni, kus ta mõtiskleb iseendast ja paljastab ehmatava fakti – ta on koer, kuid mitte tavaline, vaid selline, kes tunneb inimkeeli ja oskab mõelda.

Ühesõnaga – mutant.

Struktuur kui sümboolne kood. Jaan Kaplinski "Lahkujad" on tekst, mille struktuuri moodustavad kolm peatükki. Igas peatükis on erinevad alajaotused. Esimeses on see lahendatud nädalapäevadega, teises alajaotused puuduvad ja kolmandas on numereeritud. Sümboolsus väljendub ajalise järgnevusena – pühapäev, esmaspäev, ..., kolmapäev, neljapäev – mis samal ajal on ka teksti struktuuriks ja loob sidususe. Teise näitena sümboolsest koodist on koera mõtted, sest need ei ole koerte maailmast vaid inimestelt laenatud. Nendest võib leida ka näiteid kultuurilisest koodist.

Läksin oma tuppa vaatama, mis on internetis uudist..

Nägin unes, et ujun soojas meres emase kolliga. Me ujusime rannast kaugemale, jõudsime saarele, kus oli valge liivarand ja kasvas paar kookospalmi. Me amelesime liival,..

Peremees tegi mulle IQ teste. Mina sain stabiilselt 200–220. Selliste näitajatega pääseks ilma konkursita mõnessegi ülikooli ja saaks stipendiumigi.

Minu pea kuju ei ole just tüüpiline koera oma, see on paisunud ümar inimkoera pea, mida pole ühelgi koeratõul. Äkki nad mõtleksid, et mul on midagi viga, vesipea või kasvaja, ja saadaksid mulle loomaarsti kaela." Ja veel "Vahel olen mõelnud, et peaks mõne kodulooma võtma. Koera, koerkoera või kasskassi.

Lugesin kõik meilid ja kuulasin telefonivastaja läbi.

Kultuurilisi viiteid on pea igas lauses, teemad näiteks loomade õigustest, religioosist, internetist ja tehnoloogiast.

Empiiriline kood väljendub tegevuses. Näiteks mõtisklemine iseendast ja olukorrast, märkmete lugemine, arutlused tulevikust, kompuutri kasutamine, seifi võtme otsimine jt.

Hermeneutiline saladus, mis ootab lahendust on seotud seifiga ja selles sisalduva peremehe tekstiga. Saladus ei saa laheneda enne, kui on leitud seifi võti. See õnnestub laupäeval. Seifis on käsikiri – tekst, mille koer Hektor leiab, vastab küsimusele – kes oli peremees ja miks ta tegi katseid koertega.

2. Essee kirjutamise päeval lugesin katkendit ka "Lohetätoveeringuga tüdrukust", kuid see ei inspireerinud mind analüüsi kirjutama. Meeleolu muutus tuli hiljem, õhtul, kui juhtusin vaatama EM jäätantsu võistlust. Esinema oli jäänud veel viis paremat. Pärast esimese etteastre vaatamist tekkis idee iluuisutamises kui tekstist. Barthesi koodide näitlikustamiseks lisan muljeid võistlusest.

Võistluspaarid riikide ja rahvuste esindajatena sobivad kultuuriliseks koodiks: kaks vene paari, prantsuse paar, leedu esindajad ja inglased. Samuti kava süžee sidusus ja etendatud rollid, mis loovad tehnilisele sooritusele lisaks kultuurilise tausta.

Empiiriline tegevuse kood väljendub üksikutes hüpetes, piruettides ja ka eksimustes. Väljaspool jääareeni jätkub tegevusena pinget pakkuv tulemuste ootamine.

Seemilise koodi võib määrata koreograafiliste elementidega. Kui peatada hetkeks esinemine ja vaadata võistlejate poose stopp-kaadrina, siis iga üksik element on eraldi seem.

Sümboolne kood võib märgata kehakeeles, naeratustes ja kostüümides. Esteetiline ilu, mida võistlejad taotlevad õigustab mõistet iluuisutamine. Ka koreograafia, liikumise sünkroonsus on sümboolse tähendusega. Näiteks inglaste esinemine pakkus võrdpilte armastajapaarist. Sümboolsuse elemente rõhutab tublisti taustamuusika, sest see muudab sportliku võistluse etenduseks, mis pakub ka esteetilist elamust.

Hermeneutilise koodi iseloomustamiseks sobib sportlik võistlusmoment ja sellega seonduvad nii pealtvaatajate kui võistlejate endi küsimused – kes võidab? Kellel on pakkuda koreograafiline üllatus? Kes eksib sammudega või kaotab tasakaalu? Vastuseid pakub iga esitus eraldi. Näiteks esimese vene paari nägudelt peegeldub võidutahe, kuid saladus jääb siiski püsima kuni kohtunike punktide andmiseni ja pärast seda tuleb veel oodata teiste paaride esitust. Lõpplahendus toob võidu hoopis prantslastele, kes oma enesekindla sooritusega teenivad enim punkte kohtunikelt.